

Gozdnogospodarsko načrtovanje v Sloveniji po drugi svetovni vojni

Forest management planning in Slovenia after World War II

Franc PERKO*

Izvleček:

Perko, F.: Gozdnogospodarsko načrtovanje v Sloveniji po drugi svetovni vojni. *Gozdarski vestnik*, 63/2005, št. 7-8. V slovenščini, z izvlečkom v angleščini, cit. lit. 9. Prevod v angleščino: Jana Oštir.

Prispevek prikazuje razvojno pot gozdnogospodarskega načrtovanja v Sloveniji po drugi svetovni vojni. Prvi začetki so: prva (1946-47) in druga (1950-51) splošna inventarizacija vseh gozdov v Sloveniji. Z rednim urejanjem se je pričelo leta 1948, vendar je bilo zaradi neurejenih razmer delo prekinjeno. Leta 1952 so pričeli z urejevalnimi deli v novih bistveno ugodnejših razmerah. Sečnje v gozdovih so se zmanjševale, organizacija gozdarske službe v okviru gozdnih gospodarstev je napredovala, urejanje gozdov se je približalo terenu. Prevladujoča metoda ugotavljanja lesne zaloge je postala polna premerba, prirastek se je ugotavljal z vrtnanjem. Pričelo se je proučevati gozdna rastišča. Po zakonskih določilih (leta 1953) so v Sloveniji izdelovali za vse gozdove: dolgoročni republiški gozdnogospodarski načrt, načrte za posamezna gozdnogospodarska območja in načrte za posamezne gozdnogospodarske enote.

Ključne besede: gozdnogospodarsko načrtovanje, splošna inventarizacija, polna premerba, planska sečnja, gozdarska politika, 1946-1953, Slovenija

Abstract:

Perko, F.: Forest management planning in Slovenia after World War II. *Gozdarski vestnik*, Vol. 63/2005, No. 7-8. In Slovene, with abstract in English, lit. quot. 9. Translated into English by Jana Oštir.

The article presents the development of forest management planning in Slovenia after World War II. Its first beginnings and foundation are: the first general forest inventory (1946-47) and the second general forest inventory (1950-51) of all forest in Slovenia. Regular planning activities began in 1948, but were interrupted because of disordered circumstances. In 1952 regular planning proceeded in new, more favourable circumstances. The felling in forests was reduced, the forest service organization developed in the framework of forest management regions and forest management became decentralized. The prevailing method of determining growing stock became measurement of every tree and the increment was determined by drilling with increment borers. The study of forest sites was instituted. According to regulations (from 1953) the following plans began to be drafted in Slovenia for all forests: the long-term state forest management plan, plans for individual forest management regions and plans for individual forest management units.

Key words: forest management planning, general inventory, measurement of all trees, planned felling, forestry policy 1946-1953, Slovenia

1 UVOD

Po končani drugi svetovni vojni so se zbrali slovenski gozdarski strokovnjaki in pripravili načrt gospodarjenja z gozdovi. Prišli so z »vseh vetrov«, z različnimi izkušnjami in pogledi, saj je v »stari Jugoslaviji« veliko slovenskih gozdarskih inženirjev delalo zunaj meja Slovenije. Vsem pa je bil najpomembnejši cilj izboljšati stanje gozdov, ki je bilo, milo rečeno, zaskrbljujoče. Medtem, ko je bilo stanje v tedanjih veleposestniških gozdovih in gozdovih verskega zaklada kar solidno, je bilo stanje v gozdovih okoli 150.000 malih gozdnih posestnikov katastrofalno.

Po veljavnih predpisih (Zakon o gozdovih kraljevine Jugoslavije iz leta 1929) so v Dravski bano-

vini morali imeti odobrene ureditvene elaborate vsi državni gozdovi, vsi gozdovi pod posebnim javnim nadzorom (banovinski, gozdovi agrarnih skupnosti, cerkveni, korporacijski, bančni) in vsi zasebni gozdovi, večji od 300 hektarjev. Leta 1931 so bila za te namene izdelana Navodila za izdelavo gozdnogospodarskih načrtov, ki pa jih kot navaja Gašperšič (1995) v Sloveniji niso uporabljali, pač pa so pri urejanju državnih in verskozakladnih gozdov še naprej uporabljali avstrijska navodila iz leta 1901. V Dravski banovini bi moralo biti tako, od skupno 683.000 ha gozdov, urejenih 167.000 ha ali 24 %.

* mag. F. P., univ. dipl. inž. gozd. Slivice 34, 1381 Rakek, SLO

Dejansko pa je bilo z veljavnimi elaborati urejenih 91.000 ha; zastarele elaborate, potrebne revizije, pa je imelo še 30.000 ha. Kljub predpisom je bilo neurejenih še 46.000 ha gozdov. Tudi v Slovenskem Primorju, ki je bilo tedaj pod Italijo, ni bilo obvezne ureditve nedržavnih gozdov. Državne oblasti so zahtevale le, da se jim vsako leto – zaradi odobritve – predloži predlog za sečnjo. Za ureditvene elaborate nedržavnih gozdov, čeprav so obstajali, pa se niso zanimali. Kljub temu je bila prav pri postojnskih gozdnih veleposestnikih (Schönburg – Waldenburg, Windischgraetz) uvedena najbolj napredna metoda urejanja gozdov. Urejali so jih izključno iz gospodarske nujnosti, v njih zakonsko formalni razlogi niso imeli nobene vloge.

Na ozemlju zdajšnje Slovenije je bilo pred drugo svetovno vojno skupno urejeno okoli 150.000 ha gozdov: 120.000 ha na območju Dravske banovine in 30.000 ha na območju Primorske, ki je bila tedaj pod Italijo. Med omenjenimi gozdovi pa ni bilo niti hektara kmečkih gozdov, s katerimi se predvojna taksacija sploh ni ukvarjala, njihovo stanje pa je bilo zaskrbljujoče.

2 SPLOŠNA INVENTARIZACIJA GOZDOV

Gozdarji so vedeli, da so in bodo še bolj vnaprej potrebe po lesu velike. Da bi lahko začeli z načrtnim gospodarjenjem z gozdovi, so morali najprej ugotoviti stanje – narediti inventuro. V poročilu Ministrstva za kmetijstvo in gozdarstvo l. 1946 o tem poročajo v poglavju Splošna cenitev vseh gozdov takole¹:

Zaradi načrtnega izkoriščanja gozdov je bilo potrebno izvršiti čimprej splošno cenitev vseh gozdov. To delo vrši po okrajih in okrožjih 12 do 15 strokovnjakov ter bo do zime delo gotovo. Na ta način pridemo prvič do enotne in prave slike stanja in zmogljivosti naših gozdov. Te slike do danes nismo mogli imeti zaradi ogromnega števila majhne gozdne posesti, ki ni imela nikakih gospodarstvenih načrtov.

2.1 Prva splošna inventarizacija

Prvi korak v tej smeri je bila torej splošna inventarizacija vseh gozdov v Sloveniji, ki je bila opravljena v letih 1946–1947. Leta 1946 je bila narejena splošna inventarizacija vseh gozdov v mejah nekdanje Dravske banovine, leta 1947 pa še inventarizacija gozdov v Slovenskem Primorju. V prvih mesecih

leta 1948 so taksatorji obdelovali inventarizacijski material po posebnih obrazcih, ki jih je predpisalo Zvezno ministrstvo, inventarizacijski elaborat pa je bil pripravljen do roka, 1. aprila 1948. Ob tem je bilo ugotovljeno:

- gozdna površina po katastru: 832.000 ha,
- lesna zaloga: 110 milijonov m³,
- prirastek: 2,7 milijona m³ na leto.

Za te ugotovitve so bili uporabljeni podatki starih elaboratov, kolikor je ostalo ohranjenih, drugod so bili taksacijski elementi pridobljeni z okularno metodo, ker zaradi časovne stiske druge metode niso bile primerne. Kljub pomanjkljivostim, ki so bile nujna posledica naglice, s katero so delali, je elaborat o inventarizaciji gozdov l. 1946/47 omogočil tolikšen pregled o našem gozdnem bogastvu in siromaštvu, kot ga Slovenci tako temeljitega še nikdar nismo imeli. Elaborat je zajel vse državne in nedržavne gozdove. Kot pripravo na inventarizacijo je bila Slovenije razdeljena na 17 gozdnogospodarskih območij, ki so bila hkrati zamišljena kot teritorialna osnova za prihodnje urejanje gozdov in hkrati kot gospodarska enota višje stopnje. Znotraj območij, katerih število se je postopno zmanjšalo na 14 – ki obstajajo še zdaj – so osnovali gospodarske enote, oddelke in odseke.

Podatki inventarizacije gozdov leta 1946/1947 niso bili posebno razveseljivi.

Ugotovljeno je bilo, da je bila takrat povprečna lesna zaloga v slovenskih gozdnih komaj 133 m³/ha (v letu 2003 je bila povprečna zaloga 247 m³/ha), prirastek pa je znašal le 3,26 m³/ha (v letu 2003 je bil prirastek 6,30 m³/ha). Oboje je samo polovico (53 %) tistega, kar bi naši gozdovi lahko imeli glede na podnebne in rastiščne razmere, če bi z njimi pravilno gospodarili. Nasprotno temu pa so že takrat sekali na leto okrog 5,46 m³/ha, kar je približno dvakratni prirastek. Pri tem je bilo stanje zasebnih kmečkih gozdov znatno slabše od splošnega ljudskega premoženja (SLP). Zasebni kmečki gozdovi so imeli na 1 ha v povprečju Slovenije komaj 118 m³/ha, pri čemer je bilo gozdno zemljišče izkoriščeno samo 47 %, medtem ko so imeli gozdovi SLP 173 m³/ha, kar je pomenilo 69 % izkoriščenost gozdnega zemljišča (v takem primeru je izkoriščenost gozdnega zemljišča razmerje med stvarno lesno gmoto na hektar in normalno gmoto, ki naj bo vsaj 250 m³/ha. Zdaj določamo povprečno optimalno lesno zalogo v slovenskih gozdnih na okoli 330 m³/ha. Če upoštevamo nova dognanja, je bila leta 1947 povprečna izkoriščenost gozda le okoli 40 odstotkov).

¹ ARS fond 675, fascikel 98

Preglednica 1: Primerjava lesne zaloge in prirastka med prvo inventarizacijo in letom 2003

Leto	1946/47	2003
Lesna zaloga, m ³ /ha	133	247
Prirastek, m ³ /ha	3,26	6,30

Kljub omenjenim ugotovitvam so bile postavljene visoke obveznosti pri poseku v petletki 1947–1951 z obveznostjo, da se od leta 1947 naprej postopno manjšajo. V 6. točki 3. člena Zakona o petletnem planu LR Slovenije je bilo določeno: *Vskladiti v gozdarstvu do leta 1951 sečnjo z naravnim prirastkom lesa ...* To bi pomenilo, da bi bil v letu 1951 posek 2,7 milijona kubičnih metrov, dejansko pa so posekali 4,35 milijona m³ ali za 61 odstotkov več, kot je tistega leta priraslo v gozdovih lesa.

2.2 Druga splošna inventarizacija ozdov

V takih razmerah se je gozdarstvo v letih 1950 in 1951 lotilo druge inventarizacije. Metode, ki so jih uporabili takrat, so bile boljše od tistih iz let 1946 in 1947. Zato so pričakovali, da bodo dobili realne podatke o stanju gozdov. Zdi se, da so številni pričakovali izboljšanje stanja kljub obsežnim sečnjam. Od kje tak optimizem? Toda pričakovanja se žal niso izpolnila. Po podatkih inventarizacije je bilo stanje naših gozdov še veliko slabše, kot bi pričakovali. Če za leto 1947 k lesni zalogi prištejemo prirastek in odštejemo posek v letih 1947–1951, bi morala leta 1952 v slovenskih gozdovih znašati zaloga 111 milijonov kubičnih metrov lesa, letni prirastek pa bi bil 2,75 milijona kubičnih metrov. Inventarizacija leta 1951 pa je ugotovila zalogo 101 in letni prirastek 2,41 milijona kubičnih metrov. Inventarizacija je pokazala vso kritičnost položaja, ki je nastal zaradi preveč intenzivnega izkoriščanja gozdov.

Če je bila druga inventarizacija pravilna, bi morali ob enakih predpostavkah zmanjšati sečnjo in porabo lesa za uravnovešanje sečnje s prirastkom še za 500.000 m³ lesne gmote več, kot so računali. Svetličič (1955) je Ugotovitve iz revizijskega perspektivnega načrta sečnje gozdov LRS – Zavod za gospodarsko planiranje LRS 1952 navedel takole: *Te ugotovitve, zlasti pa zadnja, so bile naravnost porazne. V primeru, če bi bila ta inventarizacija pravilna, bi morali deloma demontirati obstoječo industrijo predelave lesa, v najboljšem primeru pa ne bi smeli povečavati obsega te predelave. Že itak težke naloge glede zmanjšanja potrošnje drv pa so nastale s tem dodatnim zmanjšanjem skoraj neizvedljive.*

Svetličič (1955) je še zapisal: *Ko danes analiziramo*

to obdobje, lahko trdimo, da je prav ta inventarizacija, čeprav pomanjkljiva in nezanesljiva, vendar veliko prispevala k napredku gozdarstva v Sloveniji: borba gozdarstva za iskanje resnice se je podvojila in poglobila. Po letu 1951 je bilo storjenih za utrditev gozdarstva veliko ukrepov, ne samo v gozdarstvu, temveč na področju narodnega gospodarstva na splošno. Od številnih posegov na tem področju želimo omeniti samo nekatere najvažnejše, ki so neposredno povezani z gozdarstvom. Brez dvoma moramo med najvažnejše uvrstiti odločno zmanjšanje sečnje gozdov za družbeni plan po letu 1951; to je takrat za narodno gospodarstvo tudi eden izmed najtežjih ukrepov.

Ne glede, ali so bili podatki inventarizacije pravilni ali ne, so se začeli vse bolj uveljavljati ukrepi za varčevanje in nadomeščanje lesa. V tem je bil dosežen tako rekoč preobrat. Največ so k temu pripomogle cene lesa. Do leta 1951, t.j. v obdobju administrativnega gospodarstva, je veljal sistem stalnih cen lesa, medtem ko so se druge cene spreminjale. Svetličič navaja: *... vidimo, da se cene kmetijskih proizvodov v letih 1938/51, če označimo cene iz leta 1938 s 100, povečale na 1255, cene blaga, ki ga je kmetovalec kupoval, na 1441, medtem ko so se cene lesa povečale samo z indeksom 300.*

Ker so bile cene gozdnih sortimentov tako nizke, da niso poravnale niti proizvodnih stroškov (zasebnikom je bilo treba stroške regresirati, v državnem sektorju pa poravnati izgubo iz proračuna), se je kot skrajna posledica takih cen začelo uveljavljati mnenje, da je gozdno gospodarstvo nasploh pasivna gospodarska veja. Kakšna ironija nasproti objektivni vlogi, ki sta jo takrat opravila gozdarstvo in gozd.

Šele ko so vzhodne države prekinile blokado (tako, da je bilo mogoče zmanjšati posek) in ko so druge republike v Jugoslaviji prevzele večjo obremenitev, je bilo mogoče začeti postopno zmanjševati sečnje v slovenskih gozdovih. Na začetku petletke (1947) je Slovenija pri načrtni distribuciji lesa nosila kar 35% delež v Jugoslaviji: v letih 1947–51 je bilo povprečje 26%, leta 1952 pa je bil le še 18-odstotni delež.

K možnostim za zmanjševanje sečenj po letu 1951 je pripomoglo preusmerjanje lesne industrije, »umiranje žag«, ustvarjanje kombinatov z žagarskimi in raznovrstnimi obrati finalne predelovalne industrije. To je postopno privedlo do integralnega izkoriščanja

lesne surovine in do večje uporabne vrednosti lesnih proizvodov. Načrtno so zmanjševali število presežnih lesnih obratov, preostale so racionalizirali, gradnja novih pa je temeljila na podrobnih gospodarskih računih in surovinskih možnostih v posameznih gozdnogospodarskih območjih.

V raznih vejah porabe so bili doseženi tudi pomembni ukrepi za nadomestitev lesa: v energetskem gospodarstvu s premogom, plinom in elektriko, v gradbeništvu z opeko, betonom in železnimi konstrukcijami, v rudarstvu predvsem z jeklenimi prenosnimi podporami.

Ne smemo pa zanemariti tudi javnega mnenja, ki je začelo ostro kritizirati razsipno, nesmotno gospodarstvo z lesom, bolj ali manj značilno za vso dobo administrativno vodenega gospodarstva.

Mogoče je bil eden od razlogov za spremenjen odnos do gozda tudi moralna odgovornost takratnih politikov, ki so spoznali, kako kruto in brezobzirno se ravna z gozdovi, s tistimi gozdovi, ki so bili štiri medvojna leta njihov največji zaveznik.

Marsikaj od naštetega je pripomoglo tudi k zmanjševanju lokalne porabe, vse skupaj pa je omogočilo z gozdom prijaznejše ravnanje v petdesetih letih dvajsetega stoletja.

3 NOVI POGLEDI NA GOSPODARJENJE Z GOZDOVI

3.1 Odredba o prepovedi gole sečnje gozdov

24. novembra 1949 je Vlada FLRJ na predlog ministra za gozdarstvo FLRJ izdala Odredbo o prepovedi gole sečnje v gozdovih. Poleg sklicevanja na Ustavo je pri tem uporabila tudi 10. člen Splošnega zakona o gozdovih iz leta 1947: *Pustošenje gozda je kaznivo. Za pustošenje gozda se šteje vsako dejanje, s katerim se oslabi rodovitnost gozdnega zemljišča ali zmanjša gozdni privrastlek ali ogrozi trajnost gozdne proizvodnje, obstoj ali gojitev gozda*; in 19. člen: *Sečnja gozdov je dopustna samo na tak način, da ni v škodo umnemu podmlajanju in gojitvi gozda.*

V načelu je bilo vse, kar se je v času petletke godilo z gozdovi, v nasprotju z veljavnim zakonom o gozdovih.

Pa pustimo to, vrnimo se k odredbi o prepovedi gole sečnje gozdov, ki je bila po sodbi gozdarske stroke ena od zelo pomembnih in najbolj naprednih odločitev takratnega časa: *Da se prepreči degradacija gozdnega zemljišča, odnašanje zemlje in slabitev rodovitnosti njegovih tal, se prepoveduje gola sečnja gozdov.* Dovoljene so bile sicer izjeme, vendar je zanje

moral dati soglasje minister za gozdarstvo republike (do 250 ha) ali minister za gozdarstvo FLRJ (več kot 250 ha). In kaj vse je bila sečnja na golo: *Sečnja v progah ali na luknje, katerih širina oziroma premer presega enkratno višino dreves v gozdu ali zajema več kot 20% površine strnjene gozdnega kompleksa.* Pod odredbo sta bila podpisana minister za gozdarstvo dr. Vasa Čubrilovič ter predsednik vlade FLRJ in minister za obrambo, maršal Jugoslavije Josip Broz - Tito. Sevnik (1955) je poročal, da je Tito v času velikih prizadevanj za izvedbo petletnega načrta (leta 1948) opominjal: *Gozdarstvo, kot ena najvažnejših panog našega gospodarstva, zlasti sedaj v petletnem planu, zahteva, da se mu posveča veliko skrb, da se vodi določena gozdarska politika.* Gozdarstvo, ki je največ pripomoglo k hitrejšemu razvoju povojnega narodnega gospodarstva, v prvem povojnem obdobju ni bilo deležno vse potrebne skrbi za uspešen in skladen razvoj, ki bi povsem ustrezal njegovemu pomenu.

Predsednik republike FLRJ Tito je v pozdravnem pismu, ki ga je poslal Tretjemu kongresu inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesne industrije Jugoslavije, ki je bil na Bledu od 26. do 29. maja 1958, med drugim zapisal: *Naše gozdarstvo in lesna industrija sta v povojnem obdobju nedvomno mnogo prispevali socialistični izgradnji in našemu splošnemu gospodarskemu napredku. Upoštevati moramo zlasti to, da so bili v času obnove in industrializacije v prvih povojnih letih gozdovi vir, ki nam je omogočil, da smo lažje premagali pomanjkanje materialnih sredstev za uvoz potrebnih strojev in drugih naprav. Zato moramo čimprej vrniti gozdom tisto, kar smo jim tiste čase preveč vzeli, ker bo to v veliko korist naši skupnosti.*

V miselnosti ljudi in politike je nastala preusmeritev: iz ozkega eksploatorskega gledanja na gozdove do pogleda, da je treba v prihodnje pravilneje gledati na gozdove kot trajen vir najpomembnejše domače surovine in mnogih drugih dobrin ter koristi. Zato bi bilo treba z vsemi silami obnoviti in povečati proizvodno sposobnost gozdov v blagor tedanjih in poznejših rodov.

3.2 Zakon o gozdovih in uredba o ustanovitvi skladov za obnovo gozdov

Najvidnejši odraz uspešnega uveljavljanja novih smernic sta bila republiški zakon o gozdovih² in Uredba o ustanovitvi skladov za obnovo gozdov³.

² Ur. list LRS, št. 20–103/50 z dne 21. junija 1950

³ Ur. listu LRS, št. 28–143/51 dne 21. avgusta 1951.

Že tretji člen Zakona o gozdovih se je glasil:

Zboljšanje in razvoj gozdarstva ter gozdnega in lesnega gospodarstva ureja državni gospodarski plan Ljudske republike Slovenije v okviru splošnega državnega gospodarskega plana v skladu z nalogami in proizvodno zmogljivostjo gozdov. V ta namen se izdelajo gozdni gospodarski načrti.

V 18. členu je zapisano: *Sečnja gozdov je dopustna samo na tak način, da ni v škodo umnemu pomlajevanju in gojitvi gozda. Načeloma sta dovoljeni prebiralna sečnja in opodna sečnja. Sečnja na golo je dovoljena le na majhnih površinah, ki omogočajo naravno pomlajevanje.*

23. člen se glasi: *Zaradi čim umnejšega izkoriščanja proizvodjalne sile zemljišča se morajo predvsem pogozditi goljave, kraške in druge goličave ter zemljišča, ki po svoji legi, oblikovitosti, fizikalnih in kemijskih lastnostih ter po klimatičnih razmerah najbolj ustrezajo narodnemu gospodarstvu in drugim splošnim koristim, če imajo gozdno kulturo.*

V drugi točki 24 člena pa: *Poseke, ki so nastale po 1. januarju 1947, je treba pogozditi, kolikor niso naravno pomlajene, in sicer najdalje v treh letih po opravljeni sečnji, če je ta rok že potekel, pa najdalje do konca leta 1952. S tem členom je politika posredno priznala, da v petletki ravnanje z gozdovi ni bilo najboljše. Rezultat tega so bile številne poseke.*

Za nove naloge je bilo treba poleg strokovnih kadrov (leta 1952 je iz srednje gozdarske šole že prišla prva generacija 104 gozdarskih tehnikov; namesto nekajmesečnega tečaja in pomanjkljive izobrazbe, kot so jo imeli logarji, so gozdarski tehniki končali štiriletno šolanje z veliko praktičnega pouka) zagotoviti tudi sredstva. Vlada LR Slovenije je izdala Uredbo o ustanovitvi skladov za obnovo gozdov, ki je bila objavljena v Ur. listu LRS, št. 28–143/51 dne 21 avgusta 1951. Z njo so se: *Pri Glavni upravi za gozdarstvo LRS, pri okrajnih ljudskih odborih in ljudskih odborih mest, ki so izločena iz okraja, pri splošnih kmetijskih zadrukah in kmetijskih delovnih zadrukah, pri državnih gozdnih gospodarstvih in pri državnih uradih, zavodih in podjetjih, ki upravljajo državne gozdove, se ustanovijo skladi za obnovo gozdov.*

V sklad za obnovo gozdov morajo vplačevati lastniki, posestniki in upravitelji vseh gozdov ne glede na sektor lastništva 80% določene gozdne takse (cene lesa na panju) od vsega prodanega lesa in stranskih gozdnih proizvodov. Gozdne takse predpiše minister za finance LRS.

Lastniki, posestniki in upravitelji zasebnih gozdov vplačujejo navedeni del gozdne takse v sklad za obnovo

gozdov pri kmetijski zadrugi, v katere okolišu je bil les posekan.

Kmetijske zadruge, državna gozdna gospodarstva ter državni uradi, zavodi in podjetja, ki upravljajo gozdove, vplačajo navedeni del gozdne takse vsak v svoj sklad za obnovo.

Iz vseh skladov so del sredstev združevali v sklad za obnovo gozdov pri okraju, del pa v sklad za obnovo gozdov pri Glavni upravi za gozdarstvo LRS. Oba sklada sta bila namenjena za podpiranje tistih skladov, ki sami niso zbrali dovolj sredstev za izvedbo načrtov. Glavna uprava za gozdarstvo pa je poleg tega uporabljala sredstva sklada še za pogozdovanje Krasa in goličav ter za urejanje hudournikov.

Sredstva skladov za obnovo gozdov so bila namenjena za obnovo, nego, varstvo in urejanje gozdov. S to uredbo je bilo omogočeno dolgoročno in stabilno financiranje prepotrebnihih bioloških vlaganj v gozdove ter omogočeno dolgoročno urejanje vseh gozdov v Sloveniji. Končno je bil postavljen trden materialni temelj za obnovo in uspešen razvoj slovenskega gozdnega fonda.

V nasprotju z zmanjšanjem sečenj pa se je zelo povečal obseg gojitve gozdov in gradnje gozdnih cest, ki so temelj napredne gojitve in izkoriščanja gozdov.

Poznejše natančnejše urejanje gozdov je pokazalo, da so bili pri drugi inventarizaciji leta 1951 zaloge in prirastki verjetno podcenjeni za okoli 20 %. Pri tem je treba upoštevati dejstvo, pod kakšnim pritiskom je bilo gozdarstvo (v letih 1948–1950 so sekali od 2- do 2,5-kratni prirastek). Če so ugotovili premajhno zalogo in prirastek, je bilo v mnogih primerih temu krivo le takratno psihološko stanje – strah pred prevelikim izčrpanjem naših gozdov (SVETLIČIČ 1955). To pa je bil pomemben prispevek slovenske gozdarske stroke za zmanjšanje sečenj in povečanje vlaganj v gozdove.

3.3 Začetki urejanja gozdov

Inventarizacije so še bolj poudarile potrebo za začetek načrtnega urejanja vseh gozdov v Sloveniji. Tako je bilo s petletnim načrtom (1947–1951) predvideno, da se izdelajo ureditveni elaborati za 360.000 ha gozdne površine. Ker pa je leta 1947 potekala splošna inventarizacija, ni bilo možnosti za načrtno urejanje gozdov. Tako je na zadnja štiri leta petletke odpadlo za ureditev 90.000 ha gozdov na leto.

V prvih mesecih leta 1948 so taksatorji, poleg priprav za terenska dela, obdelovali inventarizacijski material po posebnih obrazcih, ki jih je predpisalo

Zvezno ministrstvo. Ker je bilo vedno kakšno nujno in neodložljivo delo, ki je imelo prednost pred urejanjem gozdov, so februarja in marca taksatorji odšli na gozdna gospodarstva kot instruktorji za gozdnotehnična dela, zlasti za vzgojo, sečnjo in transport lesa. Inventarizacijski elaborat je bil pripravljen do roka, 1. aprila 1948.

Na temelju Začasnih navodil za urejanje gozdov Zveznega ministrstva za gozdarstvo (št. 3200 od 28. maja 1946) in Splošnih navodil za urejanje gozdov Zveznega ministrstva (18. marca 1948) ter Splošnega zakona o gozdovih je oddelek za taksacijo v prvih mesecih leta 1948 nadaljeval s pripravami za terenska dela. V ta namen je organiziral redne mesečne sestanke vseh taksatorjev, na katerih so obravnavali vsa gospodarska vprašanja, povezana s terenskimi deli, vprašanja glede nabave raznega materiala in instrumentov, organizacije preskrbe in delovnega kadra. Poleg tega so taksatorjem pripravili začasna navodila za terensko delo in metode dela. Določeno je bilo, naj se premeri 4 do 5 % površine sestojev v obliki primerjalnih krogov s površino enega ara. Sestoje, ki bi imeli 0,4 ali manj zarasti, naj bi s pomočjo tablic okularno ocenili, prav tako tudi vse mlade sestoje s prsnim premerom drevja do 20 centimetrov. Za delo na terenu, za opis gozdov in izmeri sestojev so bili pripravljene posebni enotni obrazci.

S 1. majem so odšle na teren tri terenske ekipe: ena v Triglavsko gozdno gospodarsko območje, druga v Ribniško, tretja v Kočevsko. Po podatkih iz katastra je bilo v Triglavskem območju okroglo 49.000 ha gozdov, v Ribniškem 28.000 in v Kočevskem 20.000, skupaj 97.000 ha, kar je bilo za 7.000 ha več, kot je bilo predvideval na štiri leta preračunan petletni načrt. Za to delo je bilo prvotno predvidenih 15 taksatorjev, 15 pomožnih taksatorjev in 4 geometri. Dejansko pa je bilo mogoče dobiti le 12 taksatorjev, 2 pomožna taksatorja in 4 geometre.

Kljub zmanjšanju števila kadra so se zagnano lotili dela. V celoti je bilo premerjenih (izklupiranih) 1.376 ha gozdov, od tega 53 ha v zasebnem sektorju. Položenih je bilo 146.800 krogov (s površino 100 m²) s skupno površino 1.468 ha. Če skupno izmerjeno površino (2.844 ha) primerjamo z 52.000 ha za te metode primernih površin, ugotovimo, da je bilo v vzorec vključeno 4,7 % površine. V drugih gozdovih so bile opravljene cenitve; skupno je bilo obdelano 117.000 ha gozdov, od tega 47.000 ha državnih. Terenske ekipe so do 1. novembra oziroma do 15. decembra končale svoje naloge na terenu. Leta 1948 je taksacija skupno opravila svojo terensko nalogo 120 % (obdelala je 117.000 ha gozdne površine), in

to s 60 % predvidenega kadra in s 83 % porabljenega proračuna. V tem času so inženirji opravili 15.368 delovnih ur, tehniki 7.847, pomožno tehnično osebje 38.156, administrativno osebje 974 in delavci 57.979 ur. Skupaj so opravili 120.324 delovnih ur. Kako in koliko so takrat delali, pove podatek, da je strokovno osebje (povprečno 16) v 140 delovnih dneh naredilo 24.189 ur, kar je povprečno 10,8 ure na delovni dan. To so bili časi, ko je terensko strokovno gozdarsko osebje v slabih delovnih razmerah delalo cele dneve. O pogojih dela v poročilu piše⁴: *Po izkustvih terenskih ekip so bile pri terenskih delih največje težkoče glede delovnega kadra zlasti na Kočevskem področju, vprašanje bivanja v gozdu ter obleke, prav posebno pa obutve.*

Spet so se pokazale nujne potrebe za delo na terenu in večina taksatorjev je 1. novembra odšla na teren kot instruktorji oziroma organizatorji odkazovanja lesa v državnih in zasebnih gozdovih za leto 1949. Pomoč pri odkazilu je bila nujna, razloga pa sta bila dva: pomanjkanje strokovnega terenskega osebja, ki mu je zelo primanjkovalo potrebnega znanja za tako zahtevno delo, in za leto 1949 nove, še večje količine lesa za posek.

3.4 Terensko delo taksatorjev so motile velike sečnje

Ko so v začetku leta 1948 načrtovali terenska dela pri taksaciji (urejanju gozdov), so pričakovali, da bodo letne sečnje lesa le nekaj nad normalnimi. V takih razmerah bi obstoječi terenski strokovni kader obvladoval sečnje in natančno evidentiral opravljene sečnje tako v državnih kot zasebnih gozdovih. Poročilo nato nadaljuje: *Za izgradnjo socialističnega gospodarstva so se pa pokazale neprimerno večje potrebe po lesu. Zato so se sečnje lesa po planu vršile v neprimerno večjem obsegu, tako da zlasti strokovni delovni kader v privatnem sektorju vsem nalogam ni bil docela dorašel.* Posebno še v zasebnem sektorju ni bilo mogoče pravilno evidentiranje poseka, ker za zasebni sektor, ki v Sloveniji zavzema 70 % gozdnih površin, še ni bilo gospodarskih kart in ne potrebne gospodarske razdelitve v gospodarske enote ter oddelke. Obstojali so samo katastrski podatki po katastrskih parcelah, ki pa so bili po večini za ta namen – kot gospodarska razdelitev – neuporabni. Ker so bile po opravljenih meritvah pogosto zelo obsežne sečnje, podatki o poseku pa pogosto niso bili ustrezno določeni ali pa

⁴ Uprava za povzdigo gozdov. Letno poročilo za l. 1948. ARS fond 675, fascikel 98

sploh niso bili evidentirani, bi bili gozdnogospodarski načrti v neskladju z resničnostjo in podatki ter s tem tudi načrti neuporabni. Taki primeri so bili pogosti tudi v državnem sektorju. Zato so taksatorji na podlagi svojih izkušenj na sestanku 27. decembra (1948) sklenili: *da je treba do leta 1951 za celotno republiko najprej ob sodelovanju drugih resorjev odmejiti, komasirati in arondirati gozdne površine ter pripraviti ustrezne gospodarske karte kot temelj za prihodnje urejanje gozdov.*

V drugi petletki (po letu 1951) pa naj bi oddelek za urejanje gozdov na podlagi kart in gospodarske razdelitve gozdov začel s terenskimi taksacijskimi deli in sestavil gozdnogospodarske načrte. V tem času bi se gospodarstvo toliko stabiliziralo, da bi se v slovenskih gozdovih letni posek povrnil v normalne meje. Na tak način ne bi bile potrebne velike spremembe v zalogah in strukturi naših gozdov. Strokovni kader, ki bi se medtem izpopolnil, bi docela obvladal svoje naloge in zlasti točno evidentiranje letnih posekov, brez česar so gospodarski načrti za gozdove nestvarni. Načrtovali so, da bi za vse gozdove izdelali gozdnogospodarske načrte v dobi petih let. Načrti bi s svojimi dognanji in ugotovitvami dajali gozdnemu gospodarstvu pravilne smernice za ravnanje z gozdovi, kar je temeljni namen taksacije (urejanja gozdov).

Taksatorji so menili, da s tako modifikacijo zaporedja ureditvenih del načrt ne bi bil porušen, temveč samo smotno prilagojen danim razmeram. Tako bi prihranili tudi veliko strokovnega dela, ki bi bilo potrebno za revizije (spremembe) gospodarskih načrtov, ki takoj ob izdelavi ne bi več odražali dejanskega stanja gozdov.

Dotlej pa naj bi taksatorji vso skrb namenili usposabljanju in nadzoru odkazovanja drevja za posek v vseh sektorjih, da bi se tako ohranila pravilna biološka struktura gozdov in taka oblika, ki bi bila proti ujmam najbolj odporna.

Poročilo se končuje z naslednjim predlogom: *V ta namen naj se v oddelku za urejanje gozdov osnuje posebna skupina inštruktorjev za izkazovanje lesa s sočasnim nadzorstvom za pravilno izvedbo sečenj in izrabo lesa.*

Pipan (1955), duhovni oče povojnega urejanja gozdov v Sloveniji, je takole opisal tegobe urejevalne službe v prvih povojnih letih: *Do konca oktobra (1948) so taksacijske terenske sekcije v glavnem dovršile svoj program, toda, ko bi morale začeti z obdelavo na terenu zbranega materiala, so bili taksatorji odpoklicani na drugo dolžnost, postali so inštruktorji pri odkazovanju drevja, ker je slabo izobraženi nižji*

strokovni kader delal velike napake. V letu 1949 je bila večina taksatorjev dodeljena oblastnim ljudskim odborom ter so se nekateri definitivno ločili od taksacije. Na novo se je začelo z delom v Koroškem gozdnogospodarskem območju in na Krasu, toda na terenu je delalo le nekaj strokovnjakov. Leta 1950 je postalo že vsakomur jasno, da je vsa služba urejanja gozdov zapadla v težko krizo. Sploh so bila leta od 1948 do 1951 obdobje težkega, toda neuspešnega dela. Vse sile so bile tedaj skoncentrirane na eksploatacijo gozdov, strokovni kader je bil maloštevilen in šibak. Strokovnjake so premeščali z enega posla na drugega, kot je zahteval trenutek. Potem ko so sekcije ugotovile stanje gozdov za določeni datum, so frontne brigade sekale gozdove, toda pri tem evidenca izkoriščenih lesnih mas ni bila zadostno organizirana. Razen tega tudi ni bilo ljudi, ki bi obdelali terenske podatke. Posamezniki so se mučili, da bi iz zbranega, toda deloma že zastarelega materiala sestavili uporabne elaborate, toda to jim je le deloma uspelo.

3.5 Drugi poskus urejanja gozdov je bil uspešnejši

Leta 1951 je bila končana druga splošna inventarizacija vseh gozdov, ki je pokazala, da je že skrajni čas, da bi se odločili za solidno urejanje gozdov. Da bi nastale čim ugodnejše razmere za urejanje gozdov, je bila opravljena decentralizacija urejevalne službe. Dotlej je bila ta služba organizirana v republiški upravi za urejanje gozdov, leta 1951 pa so to upravo likvidirali in ustanovili 8 sekcij za urejanje gozdov pri gozdnih gospodarstvih.

Leta 1952 so začeli z urejevalnimi deli v novih, bistveno ugodnejših razmerah. V gozdovih so se začele zmanjševati sečnje, organizacija gozdarske službe v okviru gozdnih gospodarstev je naglo napredovala, taksacija se je približala terenu, hitro si je pridobila znaten ugled in tako tudi občutno podporo vseh strokovnih in oblastnih organov. Metode ugotavljanja lesne zaloge in drugih elementov so se hitro izboljševale. Okularne cenoitve so reducirali na skrajni minimum. V glavnem so opustili tudi metodo primerjalnih krogov in v največji meri so uporabljali polno premerbo. Prirastek so začeli ugotavljati s pomočjo vrtnanj. Terenski podatki niso več ostajali neizkoriščeni, temveč so jih vključevali v ureditvene elaborate, ki so jih sestavljali na osnovi navodil, pri katerih so uporabili izkušnje iz predvojnih in povojnih let.

Z dopolnitvami in spremembami zakona o gozdovih (Ur. list LRS, št. 22-78/53 z dne 8. julija 1953)

je bila uzakonjena izdelava gozdnogospodarskih načrtov za vse gozdove ne glede na lastništvo in velikost posesti. Po zakonskih določilih je bilo treba v Sloveniji sestaviti oziroma sprejeti:

- dolgoročni republiški gozdnogospodarski načrt,
- načrte za posamezna gozdnogospodarska območja in
- načrte za posamezne gozdnogospodarske enote.

Do konca leta 1954 so bili izdelani ali so bili v izdelavi ureditveni elaborati za ok. 175.000 ha gozdov, od tega 150.000 ha državnih in 25.000 ha kmečkih. Pipan (1955), vodja te službe, je z velikim zadovoljstvom ugotavljal: *Mislím, da sodi med največje uspehe povojne taksacije to, da smo rešili tehnično in organizacijsko problematiko urejanja kmečkih gozdov, katerih je v LRS nekaj manj kot 2/3.*

Do 1. julija 1955 je bilo predloženo Upravi za gozdarstvo LRS na odobritev:

- 9 elaboratov za državne gozdove
v površini 35.773 ha
- 2 elaborata za kmečke gozdove
v površini 4.940 ha.

Elaborati za okrog 130.000 ha gozdov so še v izdelavi, znaten del je skoraj že popolnoma dovršen.

Potemtakem smo v treh letih presegli obseg urejenih gozdov pred vojno. Zajeli smo skoraj vse glavne gozdne komplekse SLP, glede nedržavnih smo pa šele na začetku.

Ob praktičnem delu so pri urejanju gozdov dobivali nova spoznanja in zaključke za delo v prihodnosti. Da bi zajeli kmečke gozdove, so prvotno skušali uporabljati enake metode urejanja, kot so bile že davno uvedene za urejanje velikih gozdnih površin. Široke predele kmečkih gozdov so najprej razdelili na oddelke, v katerih je bila zajeta gozdna posest številnih gozdnih posestnikov. Tako so dobili taksacijske elemente za vso skupnost (oddelek), niso pa vedeli, koliko pripada posameznim posestnikom. Take podatke so lahko uporabili za načrtovanje. Operativna gozdarska služba, ki je izdajala sečna dovoljenja in kontrolirala njihovo izvedbo, pa od take ureditve ni imela praktične koristi. Še manj koristi so imeli gozdni posestniki. Glede na taka spoznanja so začeli delati drugače: najprej so ugotovili taksacijske elemente po parcelah in gozdnih posestnikih, potem so parcele združevali v oddelke in višje enote. Na tak način je imel podatke o stanju gozdov vsak posameznik pa tudi nadzorna oblast. Hkrati so s seštevanjem (kumuliranjem) takih

podatkov ustvarili zadostno preglednost, ki je bila potrebna pri načrtovanju.

Pipan je bil vizionar. O tedanjem urejanju, primerjavi s preteklostjo in njegovi perspektivi je leta 1955 zapisal (PIPAN 1955):

Po dosedanjih predpisih in načelih obveznost urejanja gozdov ni omejena le na posamezne posestne kategorije, kot je bilo pred vojno, temveč je splošna. Z enako pozornostjo in natančnostjo se urejajo gozdovi SLP kakor tudi združni in kmečki gozdovi.

Osnovna in hkrati tudi edina enota za urejanje gozdov je bila pred vojno individualna gozdna posest, juridične ali fizične osebe. Tudi dandanes je taka posest izhodišče za vsa ureditvena dela. Pri kmečkih gozdovih gremo še bolj v podrobnosti in obravnavamo posamezno parcelo kot enoto. Vendar z izdelavo ureditvenega elaborata za posamezno posestvo po današnjih načelih ureditveno delo še ni končano. Ko bodo sestavljeni vsi podrobni elaborati za gozdove določenega gozdnogospodarskega območja, se bo začelo s sestavo elaborata višje stopnje. Ta bo povzel osnovne podatke iz podrobnih elaboratov, jih primerjal na isti ravni in jih podrobno analiziral s taksacijskih, gozdnogojitvenih in gospodarskih vidikov, s stališča široke in industrijske potrošnje itd., ter bo iz teh ugotovitev izvajal končne zaključke. Določen bo skupni etat vseh gozdov za območje, skupne kvote za gojitvena dela ter za izgradnjo uravnovešenega sistema gozdnoprometne mreže. V zvezi s tem bodo izvedene potrebne rektifikacije in korekture v posameznih osnovnih ureditvenih elaboratih.

Najvišja stopnja ureditvenega elaborata bo načrt razvoja gozdnega in lesnega gospodarstva republike za določeno razdobje. Tak elaborat potemtakem ne bo le splošna direktiva za usmerjanje gozdarstva, temveč bo to hkrati tudi povzetek iz številnih, do vseh podrobnosti izdelanih elaboratov.

Iz tega se vidi, da ima urejanje gozdov nalogo usmerjati gospodarstvo v vsakem posameznem gozdnem predelu, hkrati pa je najvažnejši instrument družbene gozdnogospodarske politike.

3.6 Urejanje gozdov je postavljeno na rastiščno osnovo

Gozdarsko načrtovanje in gojenje gozdov dobiva osnovo za svoje delo v poznavanju rastišč, ki jih v petdesetih letih v slovenskih gozdovih proučujejo številni fitocenologi (Tregubov, Tomažič, Wraber, ...).

Izreden poudarek je bil dan fitocenološkim raziskavam, kartiranju gozdnih združb ter uporabi

izsledkov teh raziskav pri gospodarjenju z gozdovi. Kar je izredno prispevalo k razvoju ekološke miselnosti (GAŠPERŠIČ 1995). Glavna nosilca te usmeritve sta bila dr. Pipan in dr. Tregubov. Če gledamo na ta izhodišča s časovne distance več kot petdeset let in z današnjim znanjem in spoznanji, je treba potrditi, da je bil to izredno premišljen start za kasnejšo zasnovano mnogonamenskega in sonaravnega gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji.

4 ZAKLJUČKI

Slovensko gozdarstvo je v kratkih sedmih letih (1945-1952), v enem najtežjih obdobjih za slovenske gozdove, prehodilo na področju gozdnogospodarskega načrtovanja težavno pot. Vendar uspešno. Od prve splošne inventarizacije v letih 1946-1947, neuspešnega poskusa urejanja gozdov v letih 1948-1949, preko druge splošne inventarizacije leta 1951, je leta 1952 prešlo na urejanje vseh gozdov ne glede na lastništvo. Hkrati pa je bil dan velik polet proučevanju gozdnih rastišč, kot osnova za sonaravno gospodarjenje z gozdovi.

5 LITERATURA IN VIRI

- GAŠPERŠIČ, F., 1995. Gozdnogospodarsko načrtovanje v sonaravnem ravnanju z gozdovi. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo. 403 s.
- PERKO, F., 2005. Trpeli so naši gozdovi. Slovenski gozd in gozdarstvo v prvem desetletju po drugi svetovni vojni. Založništvo Jutro d.o.o. Ljubljana. 328 s.
- PIPAN, R., 1955. Urejanje gozdov v obdobju 1945-1954. Gozdarski vestnik, s. 87-89.
- Letno poročilo za l. 1948. Uprava za povzdigo gozdov. ARS fond 675, fascikel 98.
- REMIC, C., 1975. Gozdovi na slovenskem. Založba Borec Ljubljana.
- SEVNIK, F., 1950. Urejanje naših gozdov ob prehodu v socialistično gospodarstvo. Izvestja Gozdarskega inštituta Slovenije, s. 91-112.
- SEVNIK, F., 1955. Deset let gozdarstva v novih časih. Gozdarski vestnik, s. 259-271.
- SVETLIČIČ, A., 1955. Gozdni fondi Slovenije. Gozdarski vestnik, s. 271-281.
- Poročilo Ministrstva za kmetijstvo in gozdarstvo za l. 1946. ARS fond 675, fasc. 98